

дозвіл на проведення негласних слідчих дій, але й затверджує конкретний план дій правоохоронця, щоб мінімізувати активну участь та підбурювання, забезпечуючи його переважно пасивну роль.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Міжнародний досвід використання експертних висновків у кримінальному судочинстві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3(106). С. 207–218. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.3.17>

2. Макарова О.П. Міжнародне співробітництво у сфері судово – психіатричних експертиз: можливості для України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №3(33). С. 315–323. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.28>

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція від 04.11.1950 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

6. «Денисюк та інші проти України» : практика ЄСПЛ https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Denisiuk_Ukraine.pdf.

Лісіцький Андрій Валерійович,

доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії права

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КАТАСТРОФ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ

Сучасний етап розвитку кримінального процесу в Україні визначається безпрецедентним зростанням кількості проваджень щодо катастроф, спричинених військовими діями: масові руйнування цивільної та критичної інфраструктури, вибухи,

пожежі, техногенні інциденти, екологічні катастрофи, загибель і поранення цивільних. Такі правопорушення потребують масштабного збирання доказів, а судова експертиза стає центральним інструментом встановлення фактичних обставин події, зокрема характеру засобів ураження, масштабу руйнувань, механізму спричинення шкоди та причинного зв'язку.

За таких умов особливої ваги набуває питання незалежності експерта. Висновок експерта здатен визначально впливати на оцінку події, кваліфікацію діяння, обґрунтованість підозри та обвинувального акта. Тому правові гарантії неупередженості експерта становлять один із наріжних елементів забезпечення права на справедливий суд.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплює право на справедливий суд, охоплюючи принципи змагальності, рівності сторін та об'єктивності доказування [3]. Незалежність експертних досліджень - одна з передумов забезпечення такого розгляду, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини. На рівні кримінального процесуального законодавства юридичні гарантії незалежності експерта закріплені у ст. 69 КПК України, що встановлює процесуальний статус експерта, його обов'язок діяти неупереджено та обґрунтовано, а також заборону будь-якого впливу на формування висновку [4].

Так, стаття 77 КПК визначає підстави відводу експерта, зокрема у разі заінтересованості у результатах провадження чи наявності іншого конфлікту інтересів. Статті 242–244 КПК України визначають процесуальний порядок призначення експертизи, права учасників на формулювання запитань, подання матеріалів, ініціювання альтернативної, додаткової чи повторної експертизи [4]. Ці механізми спрямовані на забезпечення змагальності та дають змогу сторонам рівноправно впливати на використання спеціальних знань.

Під час збройного конфлікту існує низка факторів, що ускладнюють забезпечення незалежності експертного дослідження: обмеженість доступу до місця події; монополія державних органів на доступ до технічних даних; секретність інформації про засоби ураження; обмежена можливість залучення іноземних експертів; недостатня кількість спеціалістів вузької військово-технічної спеціалізації; ризики навмисної або випадкової фрагментарності вихідних даних.

Ці чинники формують складне поле, у якому гарантії незалежності експерта повинні бути забезпечені нормативно, організаційно та інституційно.

Поряд із ключовими гарантіями таких як: право сторони заявляти відвід експерту (ст. 77 КПК); використання альтернативних експертиз; участь сторін у формуванні завдань; право на ознайомлення з матеріалами, наданими експерту; право на допит експерта в суді; право на постановку додаткових запитань; можливість залучення міжнародних експертів [4]. На нашу думку, незалежність експерта у кримінальних провадженнях, пов'язаних із катастрофами, спричиненими військовими діями, є ключовою передумовою справедливого судового розгляду та реалізації принципу змагальності та потребують удосконалення, а саме: у самій процедурі щодо доступу сторін до матеріалів експертизи; щодо процесуальних гарантій повної участі захисника; щодо інституційної автономії експертних установ; можливості залучення іноземних та міжнародних експертів.

На нашу думку, міжнародне гуманітарне право як система правових норм, що регулюють ведення збройних конфліктів, містить комплекс гарантій, спрямованих на забезпечення об'єктивного дослідження фактів, пов'язаних із застосуванням сили, військовими ударами та наслідками для цивільного населення. Стандарти міжнародного гуманітарного права щодо незалежності експертів теж містять ті принципи незалежної діяльності експерта, які зазначені у Женевській конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року [1]. Вони передбачають обов'язок держав розслідувати серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, у тому числі умисні напади на цивільні об'єкти, невибіркове застосування зброї, знищення об'єктів критичної інфраструктури. У таких розслідуваннях експерти виступають ключовими суб'єктами, оскільки їхні дослідження дозволяють встановити характер події, вид та походження засобів ураження, механізм руйнувань і причинний зв'язок між подією та наслідками.

Важливим є і Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) охоплює процедури призначення та діяльності експертів, визначаючи їх неупереджений професійний статус (ст. 43, 44, 54, 69) [2]. МКС може призначати експертів для встановлення причин катастроф, обставин застосування зброї, аналізу вибухових речовин, технічного стану об'єктів тощо.

До принципів незалежної діяльності експерта в міжнародному гуманітарному праві належать:

– принцип неупередженості (експерт повинен діяти без будь-якого стороннього впливу, незалежно від інтересів учасників конфлікту або їхніх політичних цілей. Дані принципи закріплено в Основних принципах та настановах ООН щодо права на засоби правового захисту для жертв серйозних порушень МГП);

– принцип об'єктивності (експертиза повинна ґрунтуватися на технічно та науково обґрунтованих методах. Під час дослідження катастроф, спричинених військовими діями, особливого значення набуває системність у зборі та аналізі матеріалів: зразків вибухових речовин, уламків боєприпасів, фотографій, відеозаписів, супутникових даних, медичної документації тощо);

– принцип прозорості (факти, зібрані експертом, а також формулювання висновків мають бути доступними для сторін процесу).

Імплементація міжнародних стандартів у сфері експертної діяльності в межах кримінального провадження дозволяє: забезпечити об'єктивність та незалежність експерта; підвищити рівень допустимості та доказової сили експертного висновку; забезпечити відповідність розслідування міжнародним зобов'язанням України; створити умови для визнання матеріалів українських проваджень міжнародними інституціями.

Таке удосконалення сприятиме зміцненню процесуальних гарантій сторін та формуванню об'єктивної доказової бази у кримінальних провадженнях, що мають важливе значення для захисту національної безпеки та прав громадян.

Список використаних джерел

1. International Committee of the Red Cross. (1949). Geneva Conventions and Additional Protocols of 1977. Geneva: ICRC.

2. International Criminal Court. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int>

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>